

เคียวเงิน

โดย....ดร.กัลยาณี สีสสุวรรณ*

เคียวเงินคือละครตลกที่เก่าแก่ที่สุดของญี่ปุ่นที่มีพัฒนาการเต็มรูปแบบ ปกติละครเคียวเงินจะแสดงสลับกับละครโนบนเวทีเดียวกัน คือถ้ามีละครโนหนึ่งเรื่องก็จะมีละครเคียวเงินหนึ่งเรื่อง หรือถ้ามีละครโนสองเรื่องก็จะมีละครเคียวเงินหนึ่งเรื่อง แสดงสลับระหว่างละครโน รายการแสดงละครโนและเคียวเงินรวมเรียกว่า โนงะคุ (Nōgaku)

เคียวเงินยังเป็นละครที่ใช้ภาษาพูดที่เก่าแก่ที่สุดของญี่ปุ่นอีกด้วย ส่วนประกอบสำคัญของละครเคียวเงินก็คือการแสดงท่าทาง (mimetic gesture) และบทสนทนา ฉะนั้น ละครเคียวเงินจะมีชีวิตชีวน่าดูก็ต่อเมื่อแสดงบนเวที เคียวเงินเป็นศาสตร์และศิลป์ของนักแสดงเคียวเงินอย่างแท้จริง เพราะนักแสดงเพียง 2 คน (บางครั้งคนเดียว) ก็สามารถแสดงละครได้ทั้งเรื่องโดยไม่ต้องอาศัยดนตรีหรือเครื่องประกอบอื่นใดเลย นักแสดงเคียวเงินจะแสดงท่าทาง พูดและจัดทำเสียงประกอบต่าง ๆ ด้วยตนเองทั้งสิ้น แม้เนื้อหาสาระของเคียวเงินจะเป็นเรื่องสั้น ๆ เกี่ยวกับชีวิตประจำวันของชาวบ้านทั่วไปในญี่ปุ่นสมัยกลาง (ค.ศ. 1333 - 1800) ก็ตาม แต่ก็สะท้อนให้เห็นธรรมชาติของมนุษย์ที่เป็นสากลซึ่งใคร ๆ ก็เข้าใจได้ ฉะนั้นปัจจุบันนี้จึงมีผู้นิยมชมละครเคียวเงินล้วน ๆ ที่เรียกว่า เคียวเงินไค (Kyōgen kai) มากขึ้น

คำว่า “เคียวเงิน” เขียนด้วยตัวจีน ๒ ตัว คำว่า “เคียว” แปลว่า บ้า หลง กระจิดกระจาง ส่วน “เงิน” แปลว่า คำพูด คำว่าเคียวเงินนี้มีปรากฏให้เห็นตั้งแต่ในมันโยชู² (Manyōshū) หนังสือรวมบทกวีที่เก่าแก่ที่สุดของญี่ปุ่นเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 8 แล้ว แต่อ่านว่า

*อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“ทวะงโงโตะ” (*tawagoto*) หมายถึงการพูดเล่น ล้อเลียน พูดเหลวไหล แต่ทฤษฎีที่นิยมกันมากกล่าวว่า คำว่า เคียวเงินมาจากคำว่า “เคียวเงินคิโงะ” หรือ “เคียวเงินคิเงียว” (*kyōgenkigo, kyōgenkigyō*) ที่ปรากฏในบทกวีนิพนธ์ของกวีจีน Po Chū-i (772 - 846) ซึ่งเป็นที่นิยมกันมากในญี่ปุ่นตอนนั้น คำนี้หมายถึงการพูดที่เกินจริง การเสริมแต่ง พอถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 15 เคียวเงินคิโงะ หมายถึงการพูดล้อเล่นพูดเรื่องตลกเพื่อความขบขัน โดยทั่วไปคำว่าเคียวเงินหมายถึงภาษาที่แปลก ไม่มีเหตุผล พูดเพื่อความขบขัน และคำว่าเคียวเงินนี้เริ่มใช้เรียกการแสดงบนเวทีเป็นครั้งแรกในสมัยราชสำนักเหนือใต้³ (Nanbokuchō 1333 - 1392)

เคียวเงินมีกำเนิดมาจากโชนไมทราบนัซัด นักแสดงเคียวเงินกล่าวว่าเคียวเงินมีกำเนิดมาตั้งแต่สมัยเทพนิยายที่จารึกในโคจิกิ หนังสือที่เก่าแก่ที่สุดของญี่ปุ่น ตอนที่อะเมะ โนะ อุสุเมะ โนะ มิโคโตะ (*Ame no Uzume no Mikoto*) เดินรำทำท่ายั่วให้สุริยเทวีออกมาจากถ้ำที่ซ่อนองค์ทำให้โลกกลับสว่างดังเดิม แต่ทฤษฎีที่ยอมรับกันกล่าวว่าทั้งโชนไมและเคียวเงินมีต้นกำเนิดเดียวกัน คือจากการละเล่นชนิดหนึ่งที่เรียกว่า “ซังงะคุ” (*Sangaku* ซัง - เบ็ดเตล็ด ะคุ - ดนตรี) ที่มาจากจีนผ่านเกาหลี เข้ามายังญี่ปุ่นในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 8 การละเล่นชนิดนี้มีการแสดงมายากล กายกรรม การแสดงตลกประกอบการขับร้องและดนตรี พอมาถึงสมัยเฮอัน (*Heian* 794 - 1185) ชื่อนี้เพี้ยนมาเป็น “ชะรุงะคุ” (*Sarugaku* ชะรุ - ลิง) ซึ่งก็อาจจะเป็นเพราะการแสดงท่าทางตลกก็เป็นได้ชะรุงะคุนี้มาผสมปนเปไปกับการแสดงพื้นเมืองของญี่ปุ่นเองเช่น เองงะคุ (*Dengaku* เอง-นา) ซึ่งเป็นการแสดงเฉลิมฉลองการเก็บเกี่ยวข้าวในนา เอ็นเน็น (*Ennen* เอ็น-ทำให้ยาว เน็น-ปี) การร้องรำทำทาสวดอันเป็นศาสนพิธีเพื่อต่ออายุในวัดใหญ่ ๆ พอมาถึงสมัย

คามาคูระ (1185 - 1333) ก็รวมการร่ายรำซึ่งเป็นที่นิยมกันสมัยนั้นเช่น ชิระเบียวชิ (*Shirabyoshi* ชิระ-ขาว เบียวชิ - จังหวะ) และอิมะโย (*Imayo* อิมะ-ปัจจุบัน โย-แบบหรือสไตล์) เข้าเป็นรูปแบบการแสดง และเริ่มแยกตัวออกเป็นการแสดงสองแบบที่ต่างกัน แบบที่เคร่งขรึม อิงศาสนาอันมีการร่ายรำขับร้องและมีดนตรีประกอบเรียกว่า ชะรุงะคุโน (*Sarugaku-no*) ซึ่งก็คือ ต้นฉบับของละครโน และชะรุงะคุเคียวเงิน (*Sarugaku-kyōgen*) ต้นกำเนิดของเคียวเงินที่เน้นหนักไปในทางสนุกสนานขบขันและล้อเลียน

ตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 14 สองพ่อลูกนักแสดงชะรุงะคุคือ คันอามิ (*Kan'ami* 1333-1384) และเซอามิ (*Zeami* 1364-1443) เป็นผู้บุกเบิกและพัฒนาละครโนจนมามีรูปแบบเกือบสมบูรณ์โดยได้รับการสนับสนุนอุปถัมภ์เป็นอย่างดีจากโชกุน อะชิคะงะ โยชิมิตสึ (*Ashikaga Yoshimitsu* 1358-1408) นอกจากดัดแปลงปรับปรุงและแต่งบทละครโนมากมายหลายเรื่องแล้วเซอามิยังมีข้อเขียนเชิงวิจารณ์เกี่ยวกับการแสดงละครโนอีกด้วย ซึ่งก็เป็นประโยชน์มหาศาลในการศึกษาด้านนี้ต่อมาในภายหลัง ขณะที่ละครโนพัฒนาขึ้นมาจนเป็นการแสดงประจำราชสำนักนั้นเคียวเงินซึ่งมีสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับโนก็พลอยพัฒนาขึ้นด้วย แต่ก็อยู่ในฐานะต่ำกว่าโน เพราะการแสดงตลกมักไม่มีใครถือเป็นเรื่องจริงจังนัก

ที่ว่าละครโนกับเคียวเงินมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันนั้น รู้ได้จากข้อเขียนของเซอามิ ใน *ชูโดโตะ* (*Shūdōshō* 1430) ว่ามีการแสดงละครเคียวเงินสลับจากกับละครโนแล้วเพื่อเป็นการผ่อนคลายอารมณ์ และนักแสดงเคียวเงินมักจะมิบทโนละครโน คือโนละครโนที่มี 2 องก์ เมื่อตัวละครเอกคือชิเตะ (*shite*) เข้าโรงไปแล้วนักแสดงเคียวเงินจะปรากฏตัวในบทของคนที่ต้องถ่มน้ำออกมาเล่าเรื่องสรุปความเป็นไปในท้องเรื่องด้วยภาษา

พูดง่าย ๆ เพื่อให้คนดูเข้าใจความเป็นไปในละคร ก่อนที่ตัวเอกของละครโนจะปรากฏตัวออกมาในองก์ที่ 2 บทที่นักแสดงเคียวเงินเล่นในละครโนนี้เรียกว่า “ไอ เคียวเงิน” (Ai Kyogen หรือ Interlude Kyogen) ส่วนละครเคียวเงินที่แสดงสลับกับละครโนนั้นคือ “ฮอน เคียวเงิน” หรือเคียวเงินแท้ (Hon Kyogen หรือ Kyogen Proper) เวลาที่พูดถึงละครเคียวเงินก็หมายถึงเคียวเงินแท้นี้เอง นอกจากนี้แล้ว ในการแสดงละครโนแบบพิเศษที่เรียกว่า “โอคินะ”⁴ (Okina ชายชรา) นั้น นักแสดงเคียวเงินจะร่ายรำในส่วนที่สามที่เรียกว่า “ซันบะโซ” (Sanbaso ชายชราคนที่ 3) อีกด้วย

ปัจจุบัน ละครโนคือละครคลาสสิกของญี่ปุ่นที่มีลีลาเข้มข้งสาข่างาม เต็มไปด้วยสัญลักษณ์ มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ การร่ายรำ การขับร้องประกอบเครื่องดนตรี ตัวเอกในละครจะสวมหน้ากาก เนื้อเรื่องของละครโนจะเกี่ยวกับวีรบุรุษหรือผู้มีชื่อเสียงจากประวัติศาสตร์และวรรณคดีของญี่ปุ่น ภาษาที่ใช้สละสลวยงดงามอ้างอิงบทกวีนิพนธ์จากวรรณกรรมเก่า ๆ บทละครโนเป็นวรรณกรรมในตัวเองด้วย ส่วนเคียวเงินนั้นเป็นละครที่ใช้ภาษาพูด มีการแสดงท่าทางสมจริงกับบทพูดเป็นสำคัญ ปกติจะไม่ใช้เครื่องดนตรีประกอบ และตัวเอกก็ไม่สวมหน้ากาก เนื้อหาในเคียวเงินเป็นเรื่องพื้น ๆ ในชีวิตประจำวันของสามัญชนทั่วไป

นอกจากความแตกต่างทั้งหลายที่กล่าวมาแล้ว เคียวเงินยังต่างจากโนตรงที่เราไม่ทราบชื่อผู้แต่งละครเคียวเงิน ความที่เป็นเรื่องตลกเบาสมองจึงมักถูกมองข้ามความสำคัญไป บทละครเคียวเงินถ่ายทอดสืบต่อกันมาด้วยปาก (oral transmission) คือพอจะถ่ายทอดให้ลูกชายคนโตท่องจำสืบทอดกันไปโดยไม่ได้มีการบันทึกลงเป็นตัวอักษรจนกระทั่งปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 ในระยะแรก ๆ นั้นสันนิษฐานว่านักแสดงเคียวเงินคง

จะรู้จักเค้าโครงเรื่องที่จะแสดงเป็นอย่างดี เวลาที่จะแสดงก็คงจะมีการนัดหมายซักซ้อมกันก่อนว่าจะเล่นเรื่องอะไร มีเค้าโครงเรื่องเป็นอย่างไร พอขึ้นเวทีก็เป็นการแสดงสดพูดโต้ตอบกันตามความเหมาะสมโดยไม่ได้มีบทเขียนไว้ก่อน ผู้แต่งละครเคียวเงินก็คงจะเป็นนักแสดงละครเคียวเงินทั้งหลายในสมัยต้น ๆ นั่นเองที่เป็นผู้ปรับปรุงขัดเกลาละครเคียวเงินจนมาจมีรูปแบบที่แน่นอนดังในปัจจุบัน

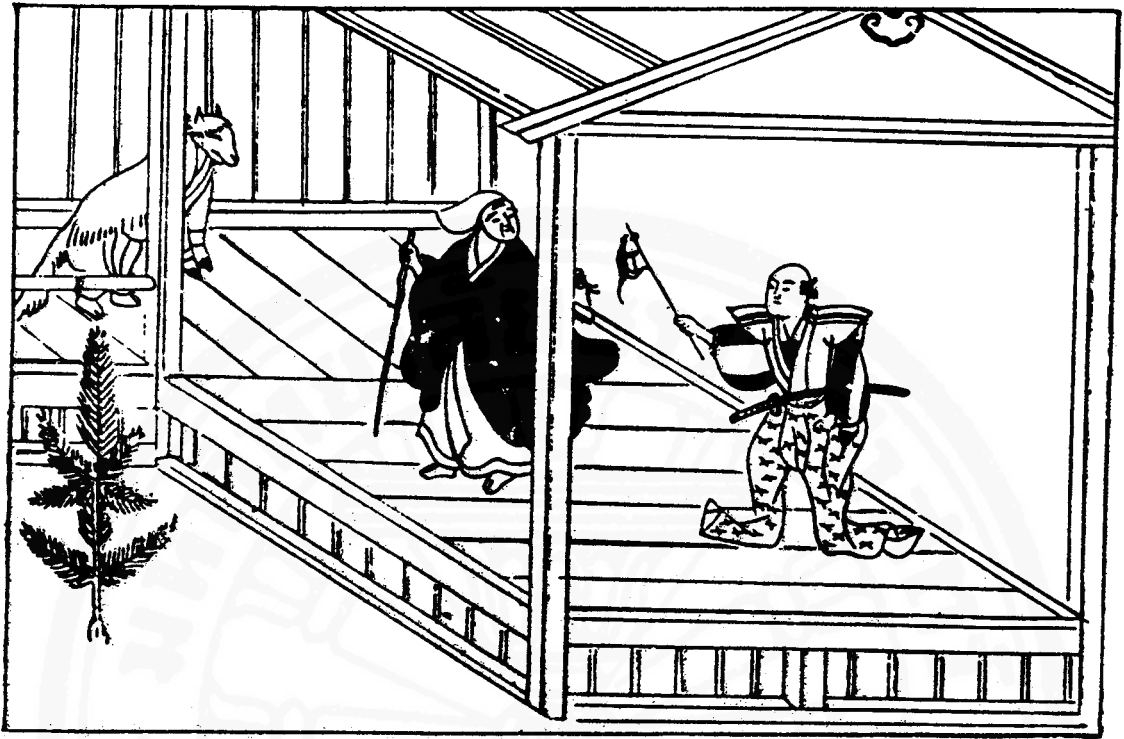
เพื่อที่จะดูวิวัฒนาการและศึกษาเกี่ยวกับบทละครเคียวเงิน โคยะมะ ฮิโรชิ ได้แบ่งเคียวเงินออกเป็น 3 ระยะ⁵ ด้วยกันคือ

1. ระยะก่อตัวและเปลี่ยนแปลง ซึ่งนับตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 14 (สมัยราชสำนักเหนือได้ 1333-1392) อันเป็นยุคเริ่มต้นเรื่อยมาจนถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 16 อันเป็นระยะที่เคียวเงินยังมีการเปลี่ยนแปลงไม่คงตัว

2. ระยะเริ่มมีบทละคร ตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 16 จนถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นเวลาราว 100 ปีที่เริ่มจะมีการจารึกเค้าโครงของบทละครเคียวเงินอย่างคร่าว ๆ

3. ระยะคงตัวหรือระยะที่มีบทละครถาวรแล้ว ซึ่งก็คือระยะเวลาตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

บทละครเคียวเงินที่เก่าแก่ที่สุดที่พบคือ “เทนโซ เคียวเงินบง” (Tensho kyogen bon 1578) ซึ่งจะเรียกว่าบทละครก็คงไม่ได้ เพราะมีเพียงโครงเรื่องหยาบ ๆ สั้น ๆ ของละครเคียวเงินราว 100 เรื่องเท่านั้น เล่มที่ 2 ที่พอจะนับว่าเป็นบทละครเคียวเงินที่สมบูรณ์แบบเล่มแรกได้ก็คือ “เคียวเงิน โนะ ฮง” (Kyogen no hon 1642) แต่รู้จักกันดีในชื่อ “โทะระอะคิบง” (Toraaki bon) นั้นรวบรวมโดย โอคุระ ยะเอมอน โทะระอะคิ (Okura Yaemon Toraaki 1597 - 1662) หัวหน้าผู้นำการแสดงละครเคียวเงินแบบโอคุระ⁶ โดยมีบทละคร

เคียวเงินรวมอยู่กว่า 200 เรื่อง โทระอะคิกล่าวไว้ในคำนำหนังสือเล่มนี้ว่า นี่เป็นครั้งแรกที่ตนจะบันทึกสิ่ง ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาด้วยปากลงเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อกันลืม นอกจากนี้โทระอะคิยังเขียน “วะรัมเบงุสะ” (Waranbegusa 1660) อันเป็นเรื่องเกี่ยวกับการแสดง เคียวเงินไว้อีกด้วย ข้อเขียนนี้เป็นหลักฐานอันมีค่ายิ่งใน จำนวนหลักฐานน้อยนิดเกี่ยวกับเคียวเงินในยุคต้น ๆ นอกจากนี้ก็ยังมีบทละครเคียวเงินของรูปแบบ (school)- อิชูมิและซะงิ (Izumi, Sagi) อีกด้วย

เกี่ยวกับเค้าโครงเรื่องของเคียวเงินนั้น พบว่าหลาย เรื่องดัดแปลงโดยมีโครงเรื่องมาจากวรรณกรรมโบราณ ประเภทนิทาน เช่นจาก *คนจะकु*⁷ (Konjaku Monogatari) และ *โคะคนโซมอนจู*⁸ (Kokonchomonju) เช่นเรื่อง “ซะนะโงะ” (Hanago) ที่สามิจจะแอบหนีภรรยา ชีทิ้งไปหาผู้หญิงโดยออกอุบายว่าตนจะนั่งสมาธิทั้งคืน เพื่อไม่ให้ถูกรบกวนจึงเอาผ้าคลุมตัวไว้ แล้วแอบหนีไป

โดยสั่งให้คนใช้มานั่งแทน แต่ก็ถูกภรรยาจับโกหกได้ หรือเรื่อง “นะคิอะมะ” (Nakiama) หรือ “ยายซีร้องไห้” ที่พระซึ่งเทศน์ไม่เก่งจ้ำจายยายซีชี้แย้ให้ไปร้องไห้เวลาเทศน์ เพื่อให้คนฟังอื่นประทับใจ แต่ยายซีกลับไปนั่งหลับ พอเทศน์เสร็จยายซีมาเรียกร้องขอเงินค่าจ้างและเรื่อง “สุริจิตสุเนะ” หรือเรื่อง “ดักหมาจิ้งจอก” (Tsurigit-sune) ที่หมาจิ้งจอกแก่ปลอมตัวมาเป็นลูกของนายพราน เพื่อสั่งสอนให้หลานเลิกทำบาปโดยเลิกดักหมาจิ้งจอกเสีย แต่นายพรานนินรุจึงวางกับดักไว้ แต่หมาจิ้งจอกหนีไปได้

จากอุจิชูอิ⁹ หรือ “เรื่องเล่าที่เก็บรวบรวมจาก อุจิ” (Ujishū Monogatari) ก็ได้แก่เรื่อง “คุสะบิระ” หรือเรื่อง “เห็ด” (Kusabira) ที่มีเห็ดประหลาดงอกขึ้นมา ในบ้านเศรษฐี เศรษฐีจึงไปเชิญพระภูษา (ยะมะบุชิ Yamabushi) ที่เชื่อกันว่ามีเวทมนตร์ขลังให้มาสวดขับไล่เห็ด แต่ปรากฏว่าเห็ดกลับเพิ่มจำนวนขึ้นแถมยังวิ่ง

ไล่พระเสียวอีก จากสะเซกิซุ¹⁰ (Sasekishu) ได้แก่เรื่อง “บัส” (Busu) ที่นายสั่งให้คนใช้เฝ้าของไว้ให้ดี ของนั้นมีพิษร้ายแรงมากห้ามเข้าใกล้แต่ความอยากรู้อยากเห็นทำให้คนใช้ทั้งคู่ค้นพบว่า ยาพิษนั้นคือน้ำตาลแล้วเลยกินเสียหมด ตอนจบคนใช้จอมฉลาดออกอุบายหลอกนายเพื่อให้พ้นผิด และเรื่อง “ฮิคคุคุริ” (Hikkukuri) ที่สามียากหย่าขาดจากภรรยาเจ้าอารมณ์ ในสมัยนั้นเวลาหย่ากันจะมีธรรมเนียมว่าสามีจะต้องให้ของภรรยาเป็นเครื่องหมายแห่งการหย่าร้าง แล้วผู้หญิงจะเดินทางกลับไปอยู่กับพ่อแม่ของตน ในเรื่องนี้สามีอนุญาตให้ภรรยาเอาอะไรไปก็ได้ ภรรยาฉวยถุงมาแต่แทนที่จะเอาใส่ของกลับใช้ถุงคลุมหัวสามีแล้วลากพาไปด้วย พลางบอกว่านี่คือสิ่งที่ตนต้องการ

นอกจากนี้ วะชะ (waka) โคลงญี่ปุ่น 31 พยางค์ที่นิยมกันในหมู่ชนชั้นสูงก็ถูกนำมาใช้ประกอบการเดินเรื่องในเคียวเงินด้วย เช่นในเรื่อง “ฟุเนะฟุเนะ” (Funefuna) ที่นายกับคนใช้เถียงกันว่า เวลาเรียกเรือควรถูกใช้คำว่าฟุเนะหรือฟุเนะตี ทั้งนายและคนใช้ต่างก็ยกเอาโคลงที่มีคำดังกล่าวมาเป็นหลักฐานยืนยันว่าความคิดของตนนั้นถูก วะชะที่ยกมาก็เอามาจาก โคะคินชู¹¹ (Kokinshu, 905) และ ชินโคคินชู¹² (Shin kokinshu)

ในขณะที่เดียวกันเรงะ (renga = linked verse) การต่อโคลงที่คนตั้งแต่ 2 คนร่วมสนุกกันนั้น ก็ถูกนำมาใช้ในเคียวเงินเช่นกันและมากกว่าจะชะด้วย เพราะเรงะเป็นการเล่นประตืองปัญญาที่นิยมกันทั่วไปในหมู่ชนทุกชั้นในสมัยกลาง และความนิยมนี้ก็ปรากฏในละครเคียวเงินหลายเรื่องโดยเฉพาะ ไฮโคโนะเรงะ (haikaino-renga = comic linked verse) ซึ่งเป็นโคลงแบบขบขันเบาสมองอันมีเนื้อหาเหมาะกับเคียวเงินนั้นถูกนำมาช่วยดำเนินเรื่องเคียวเงินหลายเรื่อง เช่น “ฟูจิมัตสุ” (Fujimatsu) และ “ฮะชิคุเรงะ” (Hachikurenga) เป็นต้น

เรงะในละครเหล่านี้ก็ดัดแปลงมาจาก ทสูกุบะชู¹³ (Tsukubashu) และชินเซ็น ทสูกุบะชู¹⁴ (Shinsen Tsukubashu)

อารมณ์ขันในเคียวเงินเกิดจากหลายแหล่ง โครงเรื่อง (plot) อาจจะถูกดัดแปลงขึ้นอย่างใน “เอบิสุ บิชะมอน” หรือ “เทพแห่งการค้าและเทพแห่งสมบัติ” (Ebisu Bishamon) ที่เทพ 2 องค์ทะเลาะแย่งผู้หญิงกัน หรืออย่าง “ฮะนะโงะ” ที่ภรรยาชี้หิ้งพอจะจับเค้าได้ว่าสามีจะแอบหนีไปหาผู้หญิงเคียวเงินบางเรื่องล้อเลียน (parody) ละครโนทั้งในรูปแบบและวิธีดำเนินเรื่อง เช่น “ยูเซ็น” (Yuzen) แต่ตัวเอกแทนที่จะเป็นวีรบุรุษหรือผู้มีชื่อเสียงอย่างละครโนกลับเป็นเพียงช่างทำร่มผู้ไร้ฝีมือที่ชื่อยูเซ็น หรือเป็นความขบขันอันเกิดจากบทพูดผสมผสานกับท่าทางเช่นใน “คะมะบะระ” (Kamabara) ที่คนตัดฟันถูกภรรยาดูค่างน้อยใจประกาศจะฆ่าตัวตายโดยวิธีคว้านท้องเลียนแบบชามุไรแต่จะใช้เคียวแทน แต่เราก็คงรู้ว่าชายขี้ขลาดอย่างนั้นยอมไม่มีทางที่จะฆ่าตัวตายได้ สถานการณ์ที่เกินจริงและความที่ไม่มีเหตุไม่มีผลพอเพียงก่อให้เกิดอารมณ์ขัน

นอกจากนี้เคียวเงินยังอาศัยคำพ้องเสียงแต่ต่างความหมายซึ่งมักเป็นเหตุให้เกิดการเข้าใจผิดมาสอดใส่ในเนื้อเรื่องทำให้เรียกเสียงหัวเราะได้อีก เช่นในเรื่อง “คะเนะโนะเนะ” หรือ “เสียงระฆัง” (Kanenone) ที่นายสั่งให้คนใช้ไปสอดดูราคาทองคำที่คามาคุระเพื่อที่จะทำดาบให้ลูกชาย แต่คนใช้เข้าใจไปว่านายให้ไปฟังเสียงระฆังตามวัดต่าง ๆ เพราะที่คามาคุระมีวัดมากมาย คำว่า “คะเนะ” นอกจากแปลว่าเงินแล้วก็แปลว่าทองและระฆังได้อีกด้วย

บนเวทีเวลาแสดงละคร นักแสดงเคียวเงินจะทำเสียงเลียนเสียงธรรมชาติด้วยตนเอง เช่นเสียงฟ้าร้องฟ้าผ่าเสียงร้องของสัตว์ เสียงตีระฆังเป็นต้น เสียงเหล่านี้เมื่อ

มาประกอบกับท่าทางแล้วแสดงซ้ำแล้วซ้ำอีก จะเรียกเสียงหัวเราะได้เสมอแม้คนดูจะไม่เข้าใจภาษาญี่ปุ่นเลยก็ตาม เครื่องประกอบฉาก (props) ในเคียวเงินซึ่งมักจะไม่ค่อยใช้ แต่ถ้าต้องใช้ก็มักจะทำเป็นเค้าโครงอย่างง่าย ๆ แต่ก็จะมีขนาดใหญ่โตเกินจริง เป็นการเน้นและกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกขบขัน

ในที่นี้ขอกล่าวถึงตัวละครในเคียวเงินด้วย ตัวละครในเคียวเงินไม่ใช่วีรบุรุษหรือคนมีชื่อเสียง แต่จะเป็นชาวบ้านธรรมดาในทุกสาขาอาชีพ ตัวเอกในเคียวเงินจะไม่มีชื่อ (นอกจากคนใช้ที่ชื่อทาโรคะจะกับจิโรคะจะ Tarokaja, Jirokaja) แต่จะบอกถึงอาชีพหรือฐานะแทน เช่นนาย เศรษฐีโดเมียว (ในเคียวเงินหมายถึงผู้ถือครองที่ดินขนาดใหญ่ ไม่ใช่เจ้าขุนมูลนายในระบบศักดินาอย่างในสมัยเอโดะ-1600-1868) แล้วก็จะมีนายผู้หญิงหรือภรรยา เมียน้อย คนใช้ พ่อค้า พระ เณร ชี พระภูเขา (ยะมะบุชิ) ขวานา คนพิการ คนตาบอด เจ้าบ่าว เจ้าสาว พ่อตา หวีโมย นักต้มมนุษย์ บางครั้งก็มีเทพยดา ปีศาจ ไปจนกระทั่งถึงสัตว์อย่างเช่น ม้า วัว หมาจิ้งจอก ลิง ปู ยุง และวิญญาณของพืชเป็นต้น

ตัวละครที่เด่นที่สุดในเคียวเงินเห็นจะเป็นคนใช้ที่ชื่อทาโรคะจะผู้ใกล้ชิดสนิทกับนาย เพราะอยู่รับใช้ในครอบครัวมาตั้งแต่ตัวเองยังเป็นเด็กจนโตเป็นผู้ใหญ่ คำว่า “คะจะ” แปลตรงตัวว่าผู้สวมหมวก แต่หมายถึงผู้ที่ผ่านพิธีได้รับการสวมหมวกจากนายจ้าง (ปกติจะเป็นบิดา) ตอนที่บรรลุนิติภาวะเป็นผู้ใหญ่ และได้รับการปลดปล่อยเป็นอิสระจากการเป็นข้าช่วงใช้ เราจะพบทาโรคะจะได้ในเคียวเงินเท่านั้น ทาโรคะจะอาจจะเป็นตัวเอกหรือตัวรองในเรื่อง บางทีอาจจะชื่อ บางทีอาจจะเจ้าเล่ห์ ขี้เกียจ ชอบแกล้งนาย หาเรื่องใส่ตัว ชอบกินเหล้าสาเก แต่ในขณะที่เดียวกันทาโรก็เป็นคนอารมณ์ดี เปิดเผยเจลิยฉลาด และปราศจากพิษภัย ทาโรอาจจะฉลาด

เกินนาย แต่ไม่ได้หวังร้ายเพราะอยู่กับนายมานานจนรู้มด้อยปมเด่นของนายดี ความสัมพันธ์ระหว่างนายกับคนใช้ ที่สะท้อนให้เห็นนิสัยใจคอของมนุษย์อันเป็นสากลนั้น น่าสนใจ จึงมีละครเคียวเงินที่เกี่ยวกับนายและคนใช้มากมายหลายเรื่อง

ส่วนโดเมียวในเคียวเงินก็ไม่ได้มีอำนาจศักดิ์อะไร แต่เป็นเพียงผู้ถือครองที่ดินอันได้รับเป็นมรดกตกทอดมา บางครั้งโดเมียวมีคนใช้เพียงคนเดียว ตัวเองก็ไม่ค่อยฉลาดนัก บางครั้งขาด ๆ เกิน ๆ ขาดการศึกษา แต่ทำหยิ่งแกมขี้โมโห บางครั้งก็เสแสร้ง ดังนั้นเวลาที่นายอย่างโดเมียวถูกคนใช้อย่างทาโรแกล้งเข้าบ้างจึงเป็นที่สออารมณ์คนดูอย่างยิ่ง เพราะการที่นายฉลาดกว่าคนใช้นั้นเป็นเรื่องธรรมดา แต่ถ้าคนใช้ฉลาดกว่านายและหลอกนายได้นั้นเป็นเรื่องไม่ธรรมดาและสนุก

ผู้หญิงในเคียวเงินในบทเจ้าสาวหรือภรรยาจะไม่ได้เป็นตัวเอกในเรื่อง เจ้าหล่อนมักมีหน้าตาพื้น ๆ ไม่สวยสะ บางครั้งถึงกับขี้เหร่เอาเลย เธอมักจะขี้อิง ปากร้าย เจ้าอารมณ์ แต่ในขณะที่เดียวกันก็แข็งแรงและซื่อสัตย์ต่อสามี

พระหรือเณรในเคียวเงินมักจะไม่ใช่ผู้ทรงศีล แต่กลับโลกมากและบางทีไม่มีศีลธรรม ส่วนยะมะบุชิหรือพระภูเขาที่เชื่อกันว่าจะต้องเก่งมีฤทธิ์เดชเพราะไปช้อนบริกรรมทรมานตนอยู่บนภูเขากันดารเป็นเวลานานนั้น กลับไม่เก่งจริง แกมขี้ขลาดเสียด้วย เวทมนตร์ก็ไม่ขลังแพ้มักกระทั่งสัตว์และพืช

จากการที่เคียวเงินมีตัวละครหลากหลาย จึงนิยมจัดแบ่งประเภทของเคียวเงินตามตัวละครเอกในเรื่องได้เป็น 7 ประเภทด้วยกันคือ

1. วะคิ เคียวเงิน (Waki Kyogen) มีตัวเอกเป็นเทพเจ้าต่าง ๆ ที่ชาวบ้านเคารพ เนื้อหาของเรื่องในประเภทนี้เน้นหนักไปในทางอวยชัยให้พรมากกว่าความขบขัน

2. ไดเมียว เคียวเงิน (Daimyō Kyōgen) มี ไดเมียวเป็นตัวเอกของเรื่อง

3. โชเมียว เคียวเงิน (Shōmyō Kyōgen) มีคนใช้ คือทาโรคะจะเป็นตัวเอกในเรื่อง

4. มุโคะ อนนะ เคียวเงิน (Muko Onna Kyōgen) คือเคียวเงินที่มีเจ้าบ่าว (มุโคะ) เป็นตัวเอก และเคียวเงินที่มีบาทของสตรี (อนนะ)

5. โอนิ ยะมะบุชิ เคียวเงิน (Oni Yamabushi Kyōgen) คือเคียวเงินที่มีปีศาจ (โอนิ) และพระภูเขเป็นตัวเอก

6. จุคเคะ ซะโต เคียวเงิน (Shukke Zato Kyōgen) เคียวเงินที่มีพระ (จุคเคะ) และ คนตาบอด

(ซะโต) เป็นตัวเอก

7. อะทสุเม เคียวเงิน (Atsume Kyōgen) เคียวเงิน เบ็ดเตล็ดที่เหลือจากการแบ่งประเภทข้างบนแล้ว

แม้เคียวเงินจะมีกำเนิดมานานประมาณ 600 ปี แล้ว แต่เคียวเงินก็ยังคงทันสมัย เพราะเนื้อหาสาระที่แฝงอยู่ในอารมณ์ขันแบบเคียวเงินนั้นสะท้อนให้เห็นธรรมชาติของมนุษย์ที่เราเองทุกคนมีอยู่ ไม่ว่าจะเป็น ความโลภ ความเห็นแก่ตัว ความขี้ขลาด ความไม่มีเหตุผลหรือแม้แต่ความขัดแย้งในตัวของเราเอง สิ่งเหล่านี้ทำให้เคียวเงินเป็นที่นิยมกันตลอดมา และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน ฉะนั้นถ้าท่านมีโอกาสก็อยากเชิญชวนให้ลองชมดู เพราะ “สิบปากว่าก็ไม่เท่าตาเห็น”

เชิงอรธ

1. เวทีละครโนต่างกับเวทีละครทั่วไป ตัวเวทีเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 30 ตารางเมตรมีทางเดินต่อเป็นมุมเฉียงทางซ้ายด้านในของเวทีที่เรียกว่า *ฮะชิเงะคะริ* (hashigakari) ซึ่งที่ปลายทางเดินนี้จะมีม่านเปิดไปสู่ห้องแต่งตัวของนักแสดง นักแสดงจะปรากฏตัวออกมาจากม่านนี้เดินมาตามฮะชิเงะคะริซึ่งบางครั้งก็ใช้เป็นเวทีด้วย ตัวเวทีเป็นเวทีเปิด 3 ด้าน ด้านหน้าและด้านข้างสองด้าน ไม่มีม่านกั้นระหว่างผู้ชมและผู้แสดง และมีฉากหลังที่ไม่เคยเปลี่ยนวาดเป็นรูปต้นสนใหญ่
2. *มันโยชู* เป็นหนังสือรวมบทกวีเล่มแรกของญี่ปุ่น ซึ่งมีโคลงราว 4,500 บทที่แต่งโดยชนทุกชั้น
3. จากบันทึกประจำวันการทำบุญในโบสถ์วัดนิเฮ เมื่อปี ค.ศ. 1352 ระบุว่าการแสดงอันดับที่ 11 คือเคียวเง็น (ทะคะโนะ ทะทสุยูกิ "เอ็นเน็น ชิโดชู" ในหนังสือ *บุงกะคุ* 1-1 เมษายน 1933 หน้า 52)
4. โอคินะ เป็นการแสดงพิเศษที่ถือว่าเป็นพิธีกรรม ประกอบด้วยบทเพลงและการรำ 3 ตอน คือ โอคินะ เซ็นไซ (Senzai พันปี) และซัมบะโช ปัจจุบันจะแสดงในโอกาสพิเศษ เท่านั้น เช่นตอนขึ้นปีใหม่หรือในพิธีเปิดโรงละครเป็นต้น
5. Koyama Hiroshi, *Kyōgenshū* I ใน *Nihon Koten Bungaku Taikei* สำนักพิมพ์อิวานามิ 1960 หน้า 11
6. ระหว่างปลายสมัยมุโระมะชิต่อกับต้นสมัยเอโด เกิดมีรูปแบบ (school) การแสดงเคียวเง็น 3 รูปแบบด้วยกันคือ โอคุระ ซะจิ และอิซุมิ (Okura, Sagi, Izumi) แต่พอถึงสมัยเมจิ (1868-1912) รูปแบบซะจิสลายตัวสาบสูญไป ปัจจุบันคงเหลือแต่โอคุระและอิซุมิ
7. *คนจะคุ* เป็นผลงานตอนปลายสมัยเฮอัน รวมนิทานราว 1,100 เรื่องจากจีน อินเดีย และญี่ปุ่น
8. ผลงานปี ค.ศ. 1254 ทะชิบะนะ นะริสุเอะ (Tachibana Narisue) รวบรวมเรื่องเล่าไว้ 704 เรื่อง
9. ผลงานปี ค.ศ. 1216 ไม่ทราบผู้แต่ง รวมเรื่องเล่า 196 เรื่อง
10. ผลงานปี ค.ศ. 1283 รวมเรื่องเล่า 125 เรื่องโดยพระที่ชื่อ มุจึ (Mujū 1226-1312) ผู้ที่อาศัยอยู่ที่โอวาริ (จังหวัดไอจิในปัจจุบัน)
11. หนังสือรวมกวีนิพนธ์เล่มแรกที่จักรพรรดิไดโจะ (898-930) โปรดให้ คิโนะ ทสุรายูกิ (Ki no Tsurayuki ตายปี 946) และคนอื่นอีก 3 คนรวบรวมโคลง 1,111 บท เมื่อปี ค.ศ. 905
12. หนังสือรวมกวีนิพนธ์ลำดับที่ 8 ในจำนวนทั้งหมด 21 ที่พระจักรพรรดิโปรดให้ฟูจิواره โนะ เทคะ (Fujiwara no Teika 1162-1241) และคณะรวบรวมผลงาน 1,981 บทของกวียอดเยี่ยมในสมัยนั้น เมื่อปี ค.ศ. 1206
13. หนังสือรวมเรงะ โดย นิโจ โยชิโมโตะ (Nijō Yoshimoto 1320-1388) มีเรงะ 2,170 บท โดยกวี 530 คน ซึ่งมาจากชนทุกชั้น เมื่อปี ค.ศ. 1356
14. หนังสือรวมเรงะแบบขบขันกว่า 2,000 บท โดย กวี 250 คน ซึ่งมาจากชนทุกชั้น รวบรวมโดยอิโอะ โซจิ (Iio Sōji 1421-1502) เมื่อปี ค.ศ. 1495

บรรณานุกรม

- Fukuda Kiyoto. *Nihon no Koten Bungakushi*. Popurasha, 1982.
- Furukawa Hisashi. *Kyōgen no Sekai. Gendai Kyōyō Bunko*. Shakai Shisō Kenkyūkai Shuppan, 1960.
- Keene, Donald. "The Comic Tradition in Renga" in Hall and Toyoda, ed. *Japan in the Muromachi Age*. university of California Press, 1977.
- Kenny, Don. *A Guide to Kyōgen*. Hinoki Shoten, 1968.
- Kobayashi Seki. *Kyōgenshi Kenkyū*. Wanya Shoten, 1974.
- Koyama Hiroshi. *Kyōgenshū 2 vols. Nihon Koten Bungaku Taikei*. Iwanami Shoten, 1960-1.
- Mckinnon, Richard N. *Selected Plays of Kyōgen*. Tokyo: Uniprint Inc., 1968.
- Miner, Earl. *Japanese Linked Poetry*. Princeton University Press, 1980.
- Rimer, J. Thomas and Yamazaki Masakazu. *On the Art of the Nō Drama: The Major Treatises of Zeami*. Princeton University Press, 1984.
- Takano Tatsuyuki. "Ennen Shidai Chu" in *Bungaku* 1-1, April, 1933.
- Waley, Arthur. *The Nō Plays of Japan*. New York: Grove Press Inc., 1957.